

Woestijnijs, Rode Zee-duikers en vage flamingo's

*Verslag van de kunstenaarsuitwisseling Kampen-Eilat:
17 tot en met 25 maart 2010*

door Geraart Westerink

De afgelopen decennia knoopte de gemeente Kampen banden aan met diverse buitenlandse steden. Eén van die partnersteden is het Israëliische Eilat. Van 17 tot en met 25 maart 2010 bezocht een elftal Kamper kunstenaars vier dagen de zonnige badplaats aan de Rode Zee, om daar de betrekkingen tussen de twee steden, maar ook de contacten met de Israëliische collega's te versterken. De reis werd afgesloten met een kort verblijf in Jeruzalem. Onderstaand verslag geeft een persoonlijk beeld van de ervaringen, zonder diplomatiek poetswerk, waarbij de nadruk ligt op de dagen die in Eilat werden doorgebracht. Het verblijf in Jeruzalem wordt slechts benadrukt als de context daar aanleiding toe geeft.

Het begin

Woensdag 20 januari 2010. Ik word gebeld op mijn werk: 'Of ik mee wil met een kunstenaarsuitwisseling met Eilat. Ik moet binnen drie uur beslissen.' In de gemailde voorwaarden van de Stichting Kampen Internationale Samenwerking (KIS), die de uitwisseling organiseert, lees ik als één van de doelstellingen: het uitwisselen van kennis en ervaring met betrekking tot cultuur. Daar kan ik mij prima in vinden. Met mijn hoofd zit ik al in het vliegtuig. Enthousiast trek ik mijn Baedekergids 'Israël' uit de boekenkast, waar hij al ruim tien jaar ongebruikt staat. Later krijg ik de deelnamelijst. Een lekker compacte groep, vier vrouwen en zeven mannen, in leeftijd uiteenlopend van veertig tot zeventig jaar. Zowel leden van de Varfdeuze als 'gediplomeerde' kunstenaars: Jan Brokkelkamp, Gonny van der Weerd, Irma Horstman, Tom Kuper, Gertjan Prins, Martin-Jan van Santen, Wim Visscher, Henrie Vogel, Carin Westendorp, Geraart Westerink en Susanne Wolf. Onze

De Kamper delegatie (in Jeruzalem), met op de achtergrond het Israël Museum (links) en de Knesset (rechts). Van links naar rechts: Wim Visscher, de chauffeur, Henrie Vogel, Gertjan Prins, Martin-Jan van Santen (liggend), Tom Kuper, Gonny van der Weerd, Irma Horstman, Carin Westendorp, Jan Brokkelkamp (zittend op voorgrond), Susanne Wolf en Geraart Westerink. Foto: Shmulik Taggar.

aanvoerder is Tom Kuper. Hij is lid van de KIS, is gepensioneerd directeur en heeft ook een kunstacademieopleiding (Minerva) afgerond. Hij heeft de lastige taak dit zootje ongeregeld kreukvrij door het Heilige Land te loodsen.

De aanloop

De weken erna komt er intensief e-mailverkeer op gang en is er een drietal bijeenkomsten, die steeds informeler en geanimeerder worden. De reiskoorts neemt toe en het programma krijgt meer vorm. Op woensdag 17 maart staan we op het station, om uitgezwaaid te worden door familie, vrienden en wethouder Ruifrok als vertegenwoordiger van de gemeente. We landen 's nachts in Tel Aviv en reizen verder met een busje, dat al op

ons staat te wachten. Een bizarre reis door het donker, over stille wegen. Bovendien regent het, terwijl iedereen in gedachten de zonnebrandcrème al in aanslag heeft en de Bermuda's bovenin de koffer liggen. Van slapen komt weinig. Gelukkig zijn er wegrestaurants open, die koffie verkopen. Aan het begin van de ochtend wordt het droog en zien we de zon opgaan in de buurt van de Dode Zee, die als één van de laagste punten op aarde in de diepte voor ons ligt. Langs verschillende kibboetsen, die tussen moeizaam overeind gehouden groen in het landschap liggen, rijden we door de Negevwoestijn en staan vrij plotseling aan de rand van Eilat.

Het belangrijkste doel van de reis is contacten aanknopen met Eilat en het uitwisselen van ervaringen met diverse prominenten aldaar, maar vooral met collega-kunstenaars, die ons tijdens de reis onderdak zullen verlenen. Zij staan ons al op te wachten als we nogal brak de bus uitstappen. Er ligt een welkomstpakket klaar met informatie en een als roos verpakte bonbon. Over een paar uur worden we verwacht voor de eerste programmaonderdelen. Snel wat opfrissen, bagage uitladen, een tukje en we kunnen van start. Een rondrit laat ons in beknopt bestek wat van de stad zien. Alles zal hier de komende dagen per auto gaan. Gewandeld wordt er nauwelijks, wat in een woestijnklimaat ook niet aangenaam is. Voor iemand die een stad graag per voet verkent geeft dat een wat vertekend beeld. Alles flitst voorbij en echt houvast krijg je niet, laat staan een gevoel van richting, maar wel veel indrukken.

Geschiedenis

Eilat bestaat nog maar een zestig jaar, al zijn in de omgeving resten van veel oudere bewoning te vinden. De stad is opgericht kort na de verdeling van Palestina in 1947 door de VN. De ligging is subliem op de zuidelijkste punt van de Negev, aan de prachtige Rode Zee, met aan de overkant, op zes kilometer afstand, de Jordaanse havenstad Akaba, die bijna net zo groot is als Eilat. Daarachter bevindt zich een indrukwekkend gebergte. Het achterland van Eilat bestaat uit rotsachtige woestijn, in verschillende tinten wit, zwart en oranje-rood. Strategische redenen zullen het belangrijkste motief zijn geweest voor het stichten van de stad. Een extra haven die niet aan de Middellandse Zee lag was voor het kleine kwetsbare land zeer welkom. Bovendien steekt de Negev hier diep in het (toen nog) vijandige Egypte en ligt de grens van Jordanië letterlijk op loopafstand. Eilat beschermt ook de diverse kibboetsen die uit het dorre woestijnzand werden gestampt en bood onderdak aan vluchtelingen en pioniers die na de Tweede Wereld-

oorlog in groten getale naar Israël kwamen. Uiteindelijk ontwikkelde de stad zich vooral als badplaats en uitvalsbasis voor duikactiviteiten. Het is hier bijna het hele jaar droog en warm en de Rode Zee is aangenaam zwemwater met een (kleur)rijke visstand, die door duikers en snorkelaars intensief kan worden bestudeerd. Dat konden we meteen de eerste ochtend al aanschouwen in het zeeaquarium, waar in glazen kijkkasten bizarre zeebewoners ongewild een permanente peepshow opvoeren. Hoogtepunt, maar letterlijk dieptepunt, was een op de zeebodem gefundeerd onderwaterobservatorium dat er uitzag als een verzonken Euromast. Hier was onbelemmerd zicht in zee, dus geen nagebootste situatie. We holden er helaas aan voorbij, want er was haast, om langdurig te kunnen lunchen op het dolfijnenstrand, onder een schaduwrijk afdak, waar ik afschuw opwekte met het bestellen van een hamburger, terwijl er overheerlijke salades verkrijgbaar waren. De dolfijnen zwommen in een afgebakend territorium en vertoonden hun kunsten vooral als er niemand in de buurt was.

De stad

Eilat is uitgesproken lelijk. Grotendeels grauwe architectuur en een nogal rommelige structuur. Het is te zien dat de stad eerder is gegroeid dan gepland. Dat geldt vooral voor de oudere delen. Straatnamen bestaan daar niet, of slechts op papier. Elk huis heeft een nummer en het gevolgde systeem is niet altijd logisch. Een van de gastheren, die taxichauffeur is, vertelde dat ook hij soms moeilijk de weg kan vinden. Nieuwe wijken zijn strakker geregisseerd, maar de oude hebben meer charme, al geldt dat voor bijna elke stad. De diversiteit aan woningen is groot, van luxe villa's van miljoenen euro's met zicht op zee tot hoge betonnen flats. Doordat de stad op een soort plateau ligt hebben de bewoners met geld of geluk vaak uitzicht. Een echt centrum of spectaculaire gebouwen zijn er niet of nauwelijks. Alles is gericht op de zee. Het zwaartepunt van de stad ligt als een maansikkel rond het water, deels noodgedwongen, omdat veel geschikte locaties uit granieten rotsen bestaan, die moeilijk te verwijderen zijn.

Aan de kust staan grote hotels, winkels en andere accommodaties die de toeristen een aangenaam verblijf moeten bezorgen, waarbij ze geacht worden de Shekels driftig te laten rollen. Het grootste deel van de beroepsbevolking is afhankelijk van het toerisme. De gastvrijheid van onze gastheren en -vrouwen was echter zo groot dat wij nauwelijks aan geld uitgeven toekwamen. De nieuwste hotels, richting Jordaanse grens, bij een aangelegde haven, zijn enorm. Ze zijn opgetrokken in de nogal protserige architectuur

Gezicht vanaf de woestijn op de buitenwijken van Eilat. Foto: Geraart Westerink.

die vaker opduikt in toeristenoorden, waarbij het bouwkundige erfgoed van vele eeuwen in de betonmolen is vermalen tot schreeuwerige bouwsels van Disney-achtige proprieties. De laatste aanwinst van Eilat is de shopping mall, een kolossaal complex, achter de boulevard.

De hotels en het winkelbestand zullen ongetwijfeld garant staan voor een luxe en aangenaam verblijf, en zijn waarschijnlijk de trots van de chauvinistische inwoners, want ik moest mijn best doen diverse uitnodigingen af te slaan om de kolossen wat intensiever te bekijken. Spectaculair is het vliegveld, dat midden in de stad ligt: voor mijn gastgezin op nog geen tien minuten lopen! Met regelmaat scheren vliegtuigen laag over, met toeristen, maar ook met bewoners, die voor werk of familiebezoek naar Tel Aviv gaan. Een lucratieve business: de luchtvaartmaatschappijen weten spoorverbindingen tot nu toe te blokkeren.

Badderen

De stranden zijn de moeite waard en ze zijn er in soorten en maten. Drukke bij het centrum, waar binnen een paar minuten de trendy mode voor het grijpen ligt, en rustiger zandrepen aan de periferie. Daar, aan Dekel-Beach, streek onze groep een tweetal keren neer. Voor een gering bedrag kon je er een ligstoel huren (inclusief een fles bier of water) om vervolgens in alle rust

pleisters te plakken op de door stenen beschadigde ledematen: geachte Eilatbezoeker: draag waterschoenen bij het badden! Het water is bijzonder schoon en helder en er zijn grote parasols tegen de verzengende zon. Bovendien zijn er uitspanningen voor verfrissingen en verversingen. En is er een zee van ruimte. Zwem- en zanaanbidders kunnen hier (met badschoenen) prima uit de voeten. Voor hen die het zonnen op den duur gaat vervelen is er ander, dynamischer vermaak. Je kunt surfen, met board of kite. De echte waaghalzen worden groepsgewijs aan een parachute gelanceerd. Er zit wel een touw aan, om grensconflicten te voorkomen. De toerist met een beschouwelijke natuur kan een rondvaart maken, met diverse boten, die als slakken willekeurige rondjes door het water trekken en met man en macht proberen te voorkomen in Jordanië of Egypte terecht te komen. Ook dit kwam op ons programma te staan: een tocht in een boot met een glazen bodem. Toch een plek waar je niet direct glas wenst, al levert het aardige doorzichten op koraalriffen en zeewezens, of op een incidenteel voorwerp van menselijke herkomst.

Landinwaarts

De grens tussen Israël en Jordanië vanaf de Rode tot de Dode Zee loopt grotendeels door een vallei. Daar zijn allerlei activiteiten geconcentreerd, zoals het Jordaanse vliegveld, waar in het weekend het vliegtuig van de koning te zien is, die een moderne bungalow met hek, zwembad en groenstrook bezit in Akaba. Niet ver daarvandaan liggen zoutpannen, die onder meer plaats bieden aan een flamingo-kolonie, die overigens slecht afgericht is, want toen wij de vogels kwamen bekijken lieten ze zich nauwelijks zien. Het was dan ook een gratis attractie. Dan kun je de beesten beter in hokjes stoppen en er voor laten betalen, wat ze in het Hula Reservaat, een aantal kilometers landinwaarts doen. Om de wildstand te stimuleren worden daar dieren gefokt, die bij goed (in dit geval is dat vaak slecht gedrag) rijp worden geacht de natuur weer in te kunnen. We zagen er hyena's, wolven, slangen, muizen, ratten en allerlei exotische knaagdieren. Niet allemaal met een hoge aaibaarheidsfactor. Zelf was ik nogal onder de indruk van enkele bovenproportionele konijnachtigen met topzware oren, die als schotelantennes uitstaken. ET is er niets bij, maar die kan weer luchtfietzen. Het Park heeft ook een buitenafdeling, waar we met het busje doorheen konden rijden voor een Beekse Bergen-achtige ervaring met struisvogels en gazelles, die zich bijzonder mak lieten fotograferen, waarschijnlijk omdat ze van Fruitella en Wilhelminapepermunt leven.

Palmen en ijs

Vermakelijk was de toeristische stop bij een handjevol haveloze palmboomen, dat al vanaf de weg stond aangegeven. Ze waren door een hekje afgeschermd van hun minder uit de kluiten gewassen soortgenoten. Elders zou je er achteloos aan voorbij zijn gelopen, of hooguit een voordeelverpakking Pokon hebben aangeschaft en de tuinslang hebben ontrold, maar hier staan ze symbool voor de overwinning op de woestijn. Wat dat betreft verdienen ze respect. Al kreeg die overwinning wat mij betreft een wat aansprekender invulling bij de iets verderop gelegen kibboets Yotveta. Daar wordt een enorme veestapel zwart-witte, nogal Hollands aandoende melkkoeien gehouden, wat een merkwaardiger woestijnervaring is dan een omheinde palmboom of getemde struisvogel. De koeienmelk vormt de grondstof voor het beste ijs van Israël en dat moesten we proeven. Op de aankomstdag waren we Yotveta in de vroege ochtend gepasseerd, toen er geen hond te bekennen was. Rond de middag bleek het een toeristisch

Een deel van het gezelschap bij de 'Zuilen van Salomo'. Van links naar rechts: Gertjan Prins, Susanne Wolf, Henrie Vogel, Irma Horstman en Gonny van der Weerd. Foto: Geraart Westerink.

knooppunt van jewelste, met honderden bezoekers. Daarna brak er muiterij los. Door de langdurige ijseterij en de wat stoffige atmosferische omstandigheden werd het natuurreservaat van de kopermijnen van Timna van het programma gevoerd. We zouden er toch niets van kunnen zien nu, terwijl het zicht ons - gewend aan de Kamper Ijsselmist - heel acceptabel voorkwam. Timna werd door iedereen als het hoogtepunt van de dag beschouwd en onder veel misbaar kregen we het voor elkaar er een uurtje door te brengen. Veel te kort voor alles wat er te zien was, maar toch voldoende om de 'Zuilen van Salomo' te beklimmen en een indruk te krijgen van de majestueuze omgeving van Eilat.

De dag ervoor had ik in de namiddag een korte woestijnsafari gemaakt door het gebergte ten zuiden van de

stad. Een onvergetelijke tocht: dankzij de late middagzon, de uitgestrekte verlatenheid, de kleurenpracht, de schaarse bomen en planten die door de rotsen heen wisten te breken en door de aanwezigheid van een wilde steenbok op drie meter afstand van de terreinwagen. En dat op nauwelijks een kwartier rijden van de stad. Het contrast met de shopping mall had niet groter kunnen zijn.

Samenwerking

De sightseeingspektakels waren slechts een onderdeel van ons verblijf. Centraal stonden de menselijke contacten, onderling, maar vooral met onze Israëlische gastgezinnen. Ze bestonden voor een deel uit kunstenaars, van uiteenlopende signatuur. Oud en jong, meer en minder professioneel en afkomstig uit verschillende sociale lagen, al lijkt dat onderscheid in Eilat niet erg scherp te zijn, voor zover je dat als kort verblijvende buitenlander kunt opmaken. Zonder uitzondering was het onthaal hartverwarmend. Niets was teveel. Er werden grandioze banketten aangelegd. Veel deelnemers konden na het ontbijt vaak urenlang geen pap meer zeggen en waren nauwelijks hersteld als de volgende maaltijd zich weer aandiende. Een rijkdom aan voedsel werd gepresenteerd: veel fruit, groenten en zuivel; uit de nabije omgeving! We werden met auto's meerdere keren per dag heen en weer gebracht, alsof we persoonlijke chauffeurs tot onze beschikking hadden. Op momenten van relatieve rust werden indringende gesprekken gevoerd. Er waren er zelfs die hun slaapplek tijdelijk hadden afgestaan aan de bezoekers en zelf met minder comfortabele omstandigheden genoegen namen.

Activiteiten

Om de contacten te intensiveren waren verschillende activiteiten georganiseerd. Op de aankomstdag hadden we 's ochtends met de dauw op de ogen ons werk achtergelaten in het museum. Daar werd de rest van de dag gewerkt om 's avonds in de er tegenover gelegen Gallery een kleine tentoonstelling te kunnen presenteren. De opening was druk bezocht en werd ingeleid door de heer Jacky Pri-Gal, een spin in het web van de interstedelijke verbindingen. Hij had ons die ochtend officieel ontvangen in zijn aan de Holocaust gewijde informatiecentrum.

De Gallery bood een goed beeld van de 'beeldende kunstscène' van Eilat, die een vitale indruk maakt. Het tentoongestelde werk openbaarde ook enigszins de culturele verschillen tussen Nederland en Israël. Generaliserend

gesproken is het Israëliësch werk kleuriger en uitbundiger, minder zwaar, en heel divers, ook in materiaalgebruik. Bovendien lijkt de derde dimensie beter vertegenwoordigd. Dat beeld werd enigszins bevestigd op de vierde dag, toen we een opening bezochten van Amir Elkayam, een van onze gastheren, die een particuliere galerie annex kunstacademie runt, waar hij al decennialang plaatselijke kunstenaars les geeft. Amir bleek een soort Godfather van de Eilatse kunstwereld. Zijn galerie was tijdens de opening afgeladen vol. Na afloop vond er een symposium plaats, waarvan het op papier de bedoeling leek het gezamenlijke project 'connections' te bespreken dat zich die ochtend had afgespeeld (en waaraan Amir niet had meegedaan). In de praktijk werd het, na een adequate samenvatting van de ochtend door Yolande Antal, vooral een langdurige voorstelronde, waarin de deelnemers tevens werden geacht hun - lovende - kritiek op het tentoongestelde werk van Elkayam te ventileren. Omdat de (Nederlandse) meningen daarover verdeeld waren, werd het voor de kunstenaar-galeriehouder mogelijk een anticlimax. Het symposium was een gemiste kans, want het connectionsproject van die ochtend was een groot succes geweest.

'Connections'

Akelig vroeg hadden enkele tientallen kunstenaars zich verzameld voor een gezamenlijk ontbijt in een natuurreservaat aan de rand van de stad. Daar waren de aanwezigen verdeeld in vier groepen, die elk een thema moesten uitbeelden, respectievelijk wind, water, aarde en vuur. Mijn scepsis voorafgaande aan dit plan was groot geweest. Vruuchtbaar samenwerkende kunstenaars zijn net zo zeldzaam als boerenkoolstronken in de woestijn. Ik besloot het maar te laten gebeuren en tot mijn verbazing werd het een bijzondere ervaring, met boeiende resultaten, en veel lol. Een opinie die door bijna alle deelnemers werd gedeeld. De samenwerking leidde tot wonderlijke conversaties: 'Leg jij de blauwe bezem nog wat naar links, dan correspondeert hij met het blauw van de vlag. En veeg jij dan nog wat bladeren op het zand om de verbinding tussen water en aarde te versterken? En als we die stam dan nog wat hoger het land op trekken dan wordt ook de band met de wind versterkt, dan haal ik ondertussen koffie.' Bovendien leerde ik van ons inheemse groepshoofd wat leiderschap inhoudt: met een serieus gezicht op een strategische plek gaan staan, af en toe met een beker koffie in de hand wat aanwijzingen geven en om de vijf minuten 'okay' roepen als iemand heftig zwetend met een zware steen komt aanzeulen. Desondanks was iedereen na afloop voldaan en tevreden en waarschijnlijk ook verbaasd

dat de samenwerking zo goed was geslaagd. Bovendien hadden vooral de vuur- en de windgroep ook nog aansprekende resultaten bereikt.

‘People!’

Andere groepsbijeenkomsten ontstonden spontaan, zoals de bijeenkomst van bijna alle deelnemers en hun gastgezinnen in het sfeervolle huis van Katharina en Jacob Hassidim. Het idee om aansluitend met zijn allen in de bergen sterren te gaan kijken ging de mist in door onhandige communicatie. Maar de lichten van Akaba in de verte waren ook de moeite waard. Afspraken en tijden bleken over het algemeen in Eilat wat luchthartiger te worden gehanteerd dan wij in Nederland gewend zijn. Dat was af en toe lastig. Vooral omdat het moeilijk te bepalen is welke afwijkingen en vrijheden tot de plaatselijke mores behoren en welke als onbeleefd en lomp worden ervaren. Dat leidde in de loop van de week wel eens tot onbedoelde en vervelende misverstanden, die niet altijd vlekkeloos uit de weg konden worden geruimd. Ook was het vaak wennen aan karakters en temperamenten. Dat bleek bij voorbeeld bij de door de Israëliëse organisatie naar voren geschoven reis leider Shmulik Taggar, die ons ook begeleidde in Jeruzalem. De eerste kennismaking met hem was nogal verwarrend: een bejaarde man in een spijkerbroek, een tot aan de navel openhangend overhemd, dat onbelemmerd zicht gaf op een oerwoud aan grijs borsthaar en een opvallende zilveren amulet van een Kanaänitische god. Shmulik leek een moderne sjamaan, met lange grijze lokken en een dominerende, harde stem. Op de eerste dag joeg hij ons energiek en heftig gesticulerend door het zee-aquarium en domineerde de conversatie tijdens de daaropvolgende lunch op het dolfijnenstrand met oneliners, sterke verhalen en waarheden als koeien. Hij bleek alles te doen of te hebben gedaan, zat overal in en kende iedereen. Die temperamentvolle egoshow was even wennen voor ons nuchtere Nederlanders en al spoedig werden de eerste hilarische Shmulikimitaties opgevoerd. Dieptepunt was het meningsverschil over het bezoek aan het Timnapark, dat tot muiterij leidde. In de daaropvolgende dagen vond echter een opmerkelijke herwaardering plaats. Onze overactieve, allesbeheersende leider, bleek een man met groot gevoel voor humor, een gezonde dosis zelfspot en een onvermoeibare wil om het ons zo goed mogelijk naar de zin te maken. Hij spreidde een brede kennis tentoon, die hij verpakte in talloze anekdotes en verhalen. We ontdekten dat hij met zijn lawaaiërige, expressieve optreden dingen voor elkaar kreeg die ons nooit zouden zijn gelukt. Daarom hoefden we zelden lang voor ingangen te wachten, kwa-

Karikaturale weergave van de reis en het reisgezelschap door Martin-Jan van Santen.
 Collectie: Tom Kuper.

men we vaak gratis ergens binnen en drongen we door op plekken die voor anderen gesloten bleven. Zo wist hij ons binnen te loodsen in het voor herinrichting gesloten beeldenpark van het Israël Museum, waar we fantastische beelden zagen van internationale kunstenaars als Rodin, Maillol, Moore, Tinguely en Judd. Onder de uitroep 'People' dreef hij ons bijeen en voerde ons in Jeruzalem binnen enkele dagen onder meer over de berg Sion, langs de heiligdommen op de Olijfberg, over de Via Dolorosa en in de Heilige Grafkerk en eerder over de berg Massada. Kortom: we raakten op hem gesteld en hij gaf extra profiel aan een groep die boven verwachting functioneerde. Want in wezen was ons elftal een bijeengeraapt zootje, met grote onderlinge verschillen in leeftijd, interesses, achtergrond en inten-

ties, die gemakkelijk tot conflicten hadden kunnen leiden. In de praktijk bleek dit in potentie explosieve mengsel een harmonieus functionerende eenheid, waarin iedereen in zijn waarde werd gelaten en de ruimte kreeg zich te ontplooiën en te manifesteren, of zich juist terug te trekken als die behoefte er was. Een klein mirakel, want het programma loog er niet om en deed een groot beroep op ieders geduld en incasseringsvermogen. Daarbij moet worden aangetekend dat aanvoerder Tom Kuper op subtiele wijze de boel in goede banen leidde, op tijd remmend of gas gevend en met oog voor gevoeligheden en mogelijke knelpunten. Het feit dat op de avonden in Jeruzalem de hele groep altijd compleet was bij het nuttigen van een afzakkertje zegt voldoende.

Begrip

Israël is een beladen land. Een bezoek daaraan voert onherroepelijk over het glibberige pad van de politiek. Heikele kwesties liggen overal op de loer, of je nu wilt of niet. Er over praten, laat staan discussiëren is een hachelijke en gevoelige zaak, zeker met de beperkte kennis op afstand die wij ervan hebben. En de sterren staan slecht: want waar het land eerder - zeker in Nederland - op handen werd gedragen is het imago de laatste jaren danig verbleekt en slaat de schaal over naar de andere kant. De vanzelfsprekendheid waarmee Kampen in het verleden een vriendschapsband is aangegaan is nu niet meer zo groot. Verdwaalde staatsmannen als Dries van Agt en verweerde vrijetijdsactivisten met geleend prestige zoals Greta Duisenberg ondersteunen nogal vrijblijvend de Palestijnse zaak en passen daarmee in een mondiale trend waarin Israël steeds vaker wordt afgeschilderd als een schurkenstaat. Desondanks kan niet worden ontkend dat er tegenwoordig veel dingen in Israël gebeuren die de wenkbrauwen doen fronsen en waarvan je je moeilijk kunt voorstellen dat ze worden uitgevoerd door een volk dat zelf zoveel ellende heeft ondergaan. Dat roept vragen op.

Gesprekken met inwoners van het land geven vanzelfsprekend een genuanceerder beeld. Overheersend is de altijd aanwezige angst. De basisgegevens zijn bekend: de inwoners kunnen nergens heen. Het land is op bepaalde plekken angstaanjagend smal en kwetsbaar. Israël is aan alle kanten omringd door vijanden, die de vernietiging van het land als hoofddoel hebben. Arabische raketten bedreigen steeds grotere gebieden. Bewoners in de nabijheid van de Gazastrook leven onder een constante dreiging. Als de sirene gaat hebben ze een paar seconden om een schuilkelder op te zoeken - als die al in de buurt is. De voortdurende, jarenlange stress put mensen

uit en is voor anderen moeilijk voorstelbaar: vergelijkbaar met het idee dat er vanuit Zwolle constant raketten op Kampen kunnen worden afgevuurd. Gedurende ons korte verblijf viel er tijdens een raketaanval vanuit de Gazastrook op een kibboets het zoveelste dodelijke slachtoffer. De dreiging komt ook van binnenuit. Altijd kan er in een café, disco of bus een zelfmoordcommando opduiken. Tassen en rugzakken worden regelmatig gecontroleerd. Zichtbare en onzichtbare beveiliging is overal. Ik kreeg de indruk dat de hoop op permanente vrede bij velen is verdwenen. Mijn gastgezin - liberale, goed opgeleide, seculiere mensen, die veel van de wereld hebben gezien en een open blik hebben - waren steeds pessimistischer gestemd geraakt. Ze vertelden over de intense angst die ze hebben voor de toekomst. Over de vaste overtuiging dat de buurlanden binnen niet al te lange tijd Israël binnen zullen vallen. Over het feit dat alle voorzieningen als water, olie, medicijnen en werk voor de 'inheemse' Arabieren door de Joodse staat worden betaald. Over de teleurstelling dat de pogingen om vrede te sluiten met de Arabieren steeds stuk waren gelopen. En over het feit dat veel mensen die ooit liberaal waren nu op rechtse partijen stemmen. Als ze zich met hun boot buiten Israël bevonden voerden ze op advies van de eigen overheid een andere vlag, omdat de eigen vlag agressie uitlokt. Overal moeten ze uiterlijke tekens van de eigen nationaliteit verbergen. Ze zijn constant op hun hoede. De dreiging is tweeledig, want zij komt niet alleen van de Arabieren. Er loert ook het interne gevaar van de Joodse orthodoxie, die duidelijk in opkomst is en die - zoals elke orthodoxe stroming - de wijsheid in pacht denkt te hebben, wat bij voorbaat elke poging tot begrip en iedere wens tot verzoening de kop indrukt. De laatste dag in Jeruzalem wandelden we door een streng orthodoxe wijk, waar we volledig werden genegeerd, en zelfs bespuugd. Men ontweek onze blik of trok een doek over de ogen om de heidenen niet te hoeven aanschouwen. Een houding die ook vrijzinnige inwoners van Jeruzalem treft. Steeds meer seculiere Israëlieten ontvluchten de stad en trekken naar Tel Aviv. Een tweedeling dreigt en vrede met de Arabieren raakt steeds verder uit zicht.

Memorial

Natuurlijk zijn deze impressies gekleurd en hoor je weinig geluiden van de Arabische kant. Wat ik zelf echter veelzeggend vond was het feit dat in heel Israël - nog steeds - naast Joodse gedenkplaatsen ook heiligdommen van andere religies zonder restricties worden getolereerd, ongeacht of ze van Christenen of Islamiëten zijn. Stel je eens een kerk voor in Mekka, of een

synagoge in Medina en - om dichter bij huis te blijven: hoeveel gedoe is er in Kampen niet geweest over de nieuwbouwlocatie van een Moskee? Als een land dat door iedereen wordt uitgekotst en dat dagelijks de dreiging van met name Islamieten ondergaat, twee moskeeën accepteert op loopafstand van de Klaagmuur, en een groot aantal kerken, dan verdient dat bewondering en respect.

Daarnaast ben je geneigd de basisgedachte achter de staat Israël te vergeten. De gruwelen van het antisemitisme en de Holocaust dreigen bij ons door jarenlange (over)belichting versleten en onzichtbaar te worden. Het effect van de beelden is verdwenen en ons inlevingsvermogen verdampt. Anne Frank is voor velen een zap-moment geworden en het verzet een onderwerp voor flauwe grappen. Toen we in Jeruzalem koers zetten naar de grote Holocaust-gedenkplaats Yad Vashem was de overheersende, al of niet uitgesproken gedachte: 'Nee, toch, daar gaan we weer.' We zagen het bezoek min of meer als een verplicht nummer, waar we uit eerbied voor ons gastland niet omheen konden. Het memorial bleek echter een indrukwekkende plek. De tentoonstelling was overdonderend: door de schaal, door de architectonische en educatieve kwaliteit, maar vooral door het onopgesmukt vertelde verhaal, dat een lange aanloop nam vanaf de 19de eeuw. We zagen, lazen en hoorden de kale feiten, zonder effectbejag en zonder sturende interpretatie van de makers. We mochten zelf onze conclusies trekken, en die waren hard. Voor het eerst sinds jaren werd ik weer door de verschrikkingen geraakt. En dat gold ook voor veel andere groepsgenoten. Het bezoek wekte daadwerkelijk meer begrip voor onze gastheren en -vrouwen in Eilat. Het verklaart hun ongeremde trots op een stad die er zestig jaar geleden nog niet was en die nu een bruisende gemeenschap is aan de randen van een immens vijandelijk territorium. Het verklaart de intense levenslust en energie die ons in een paar dagen tijd zo hadden geïnspireerd. De boodschap 'pluk de dag, want morgen kan het over zijn', die zo gemakkelijk kan leiden tot zielloos hedonisme, werd hier op een positieve en opbouwende wijze uitgedragen. De schoonheid en aantrekkelijkheid van de woonomgeving is benut en uitgebuit. Niet alleen voor eigen financieel gewin, zodat de stad levensvatbaar blijft, maar ook om anderen ervan te laten genieten en om hen te laten zien wat hier tot stand is gebracht in korte tijd. Van de in Eilat tentoongespreide dynamiek kan een stad als Kampen met een eeuwenoude geschiedenis en met de vanzelfsprekende zelfgenoegzaamheid die daarvan het gevolg is nog heel wat leren.

De landing

Veilig geland (26 maart) in het vaderland was er niet veel tijd om de indrukken te laten zakken. Sterker nog: ze moesten binnen een maand worden omgezet in kunst, want er wachtte, volgens afspraak, een expositie in het Frans Walkate Archief, die al op 29 april zou worden geopend. En dat lukte, dankzij eendrachtige samenwerking en de doeltreffende hulp van de archiefvrijwilligers! Elke deelnemer kwam op het afgesproken tijdstip met werk dat de weken daarvoor was gemaakt, uiteenlopend van objecten tot schilderijen en grafiek. Net zo veelzijdig en heteroog als de groep zelf, maar bij elkaar ook weer een (bonte) eenheid. De tentoonstelling werd geopend door burgemeester Koelewijn, die een opgevouwen papiertje met een geschreven wens in een kunstwerk van Irma Horstman plaatste, daarmee refererend aan de traditionele handeling van de Joden bij de Klaagmuur. De kunstwerken op de expositie waren aangevuld met documentatie en een keuze uit de hon-

Burgemeester Koelewijn opent de tentoonstelling in het Frans Walkate Archief van beeldend werk dat is gemaakt naar aanleiding van de uitwisseling. Foto: Collectie Frans Walkate Archief.

derden foto's die tijdens de reis waren gemaakt: in het digitale tijdperk is er geen moment meer dat aan de aandacht ontsnapt. De hele reis zou gemakkelijk te reconstrueren zijn op basis van de fotografische impressies. Bovendien was er een gefilmd beeldverslag van Martin-Jan van Santen en Gertjan Prins te zien, dat net zo hilarisch was geworden als het zich tijdens de productie al liet aanzien. Ook de opening werd gefilmd om de collega-kunstenaars in Eilat een indruk te geven van de happening, want er was geen Israëliëse delegatie aanwezig om het geheel 'live' te aanschouwen. De bijeenkomst werd bijzonder druk bezocht en verliep in een plezierige sfeer en was daarmee een waardige bekroning van een fantastische reis.